

Azərbaycanda fiskal dayanıqlığın təmin edilməsinin həlli yolları

Xətai Aliyev

UNEC Empirik Tədqiqatlar Mərkəzi

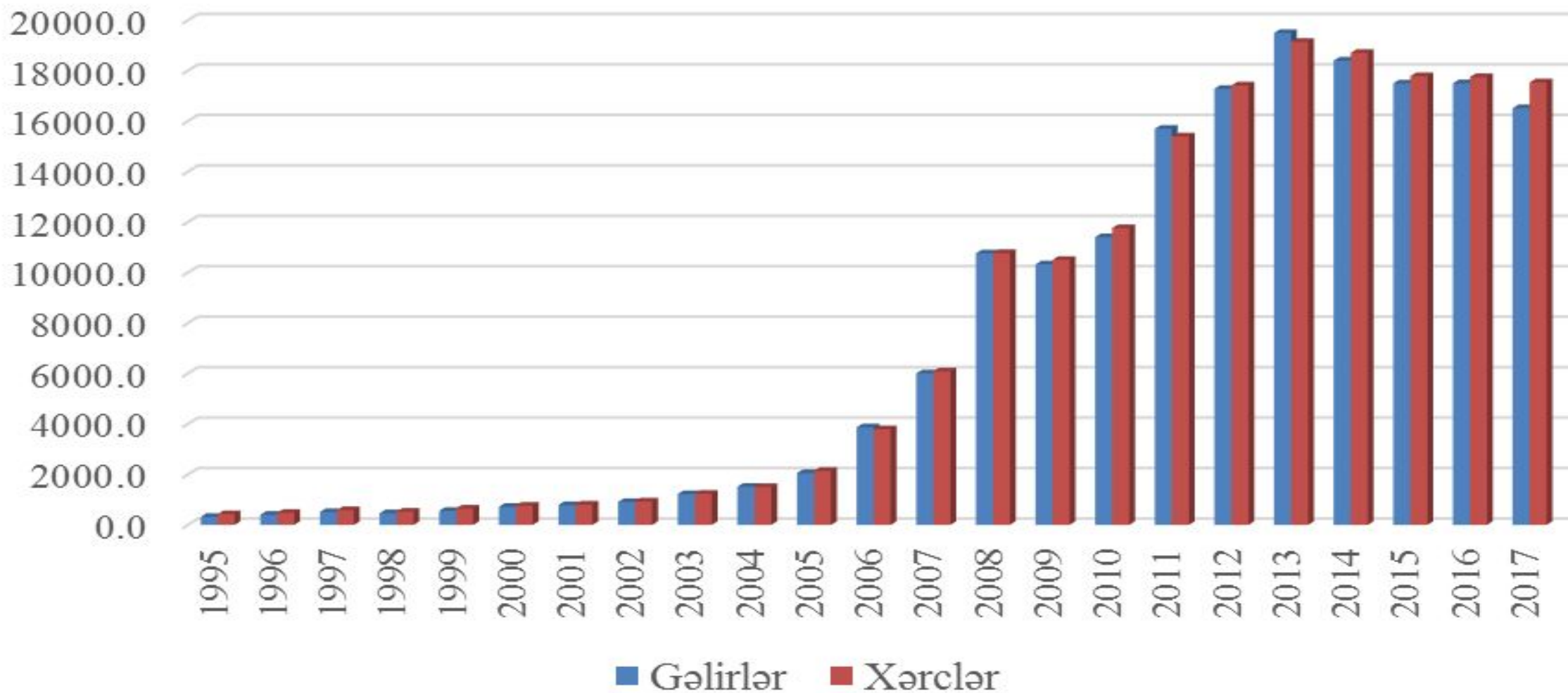
khatai.aliyev@unec.edu.az

Giriş

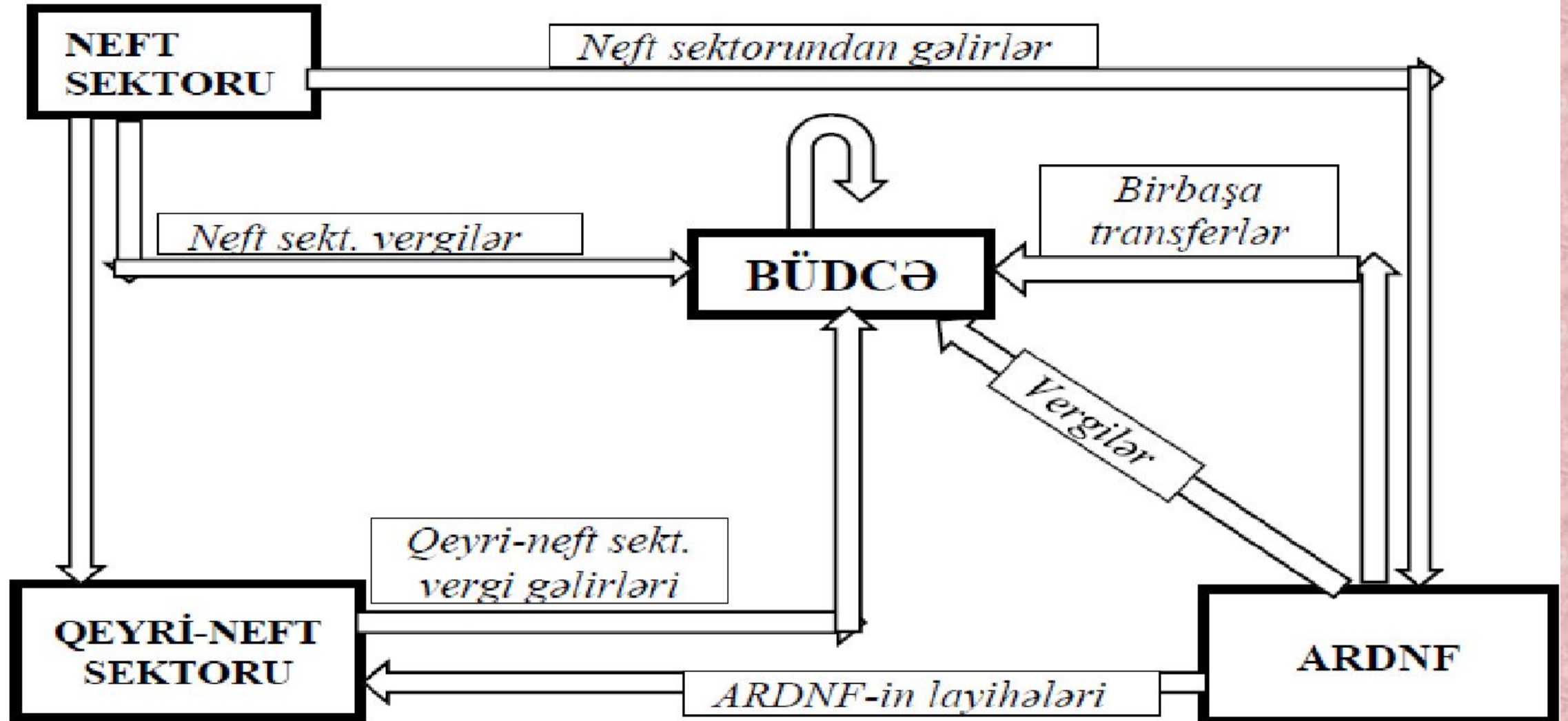
Bu siyasət sənədində aşağıdakı tədqiqat suallarının cavablandırılması öz əksini tapmışdır:

- Azərbaycanca fiskal dayanıqlığın səviyyəsi necədir, əsas təhdid edici faktorlar hansılardır və təsir mexanizmi necədir?
- Fiskal dayanıqlığın gücləndirilməsi üçün hansı alternativ strategiyalar mövcuddur? Mövcud situasiya nəzərə alındığında ən yaxşı alternativ həll üsulu nə ola bilər?

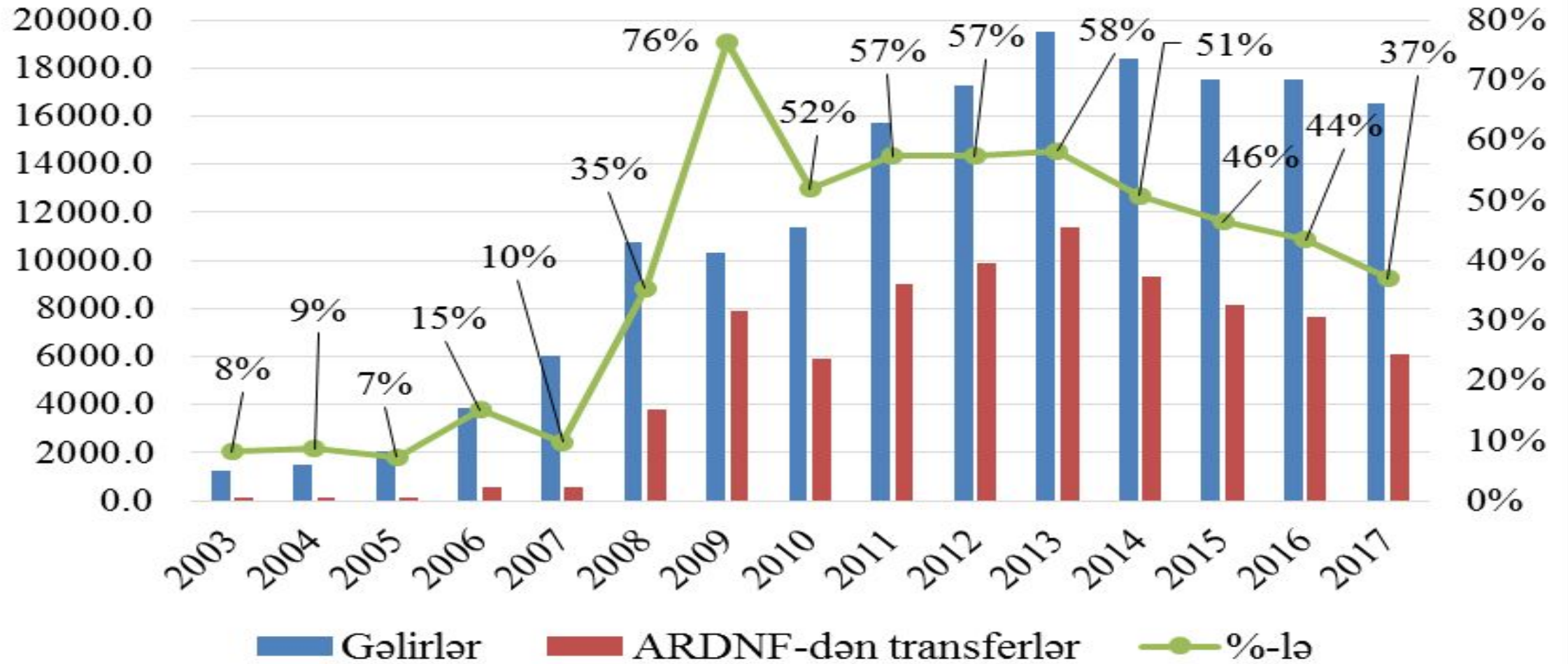
Azərbaycan dövlət büdcəsinin məcmu gəlir və xərcləri (milyon AZN)

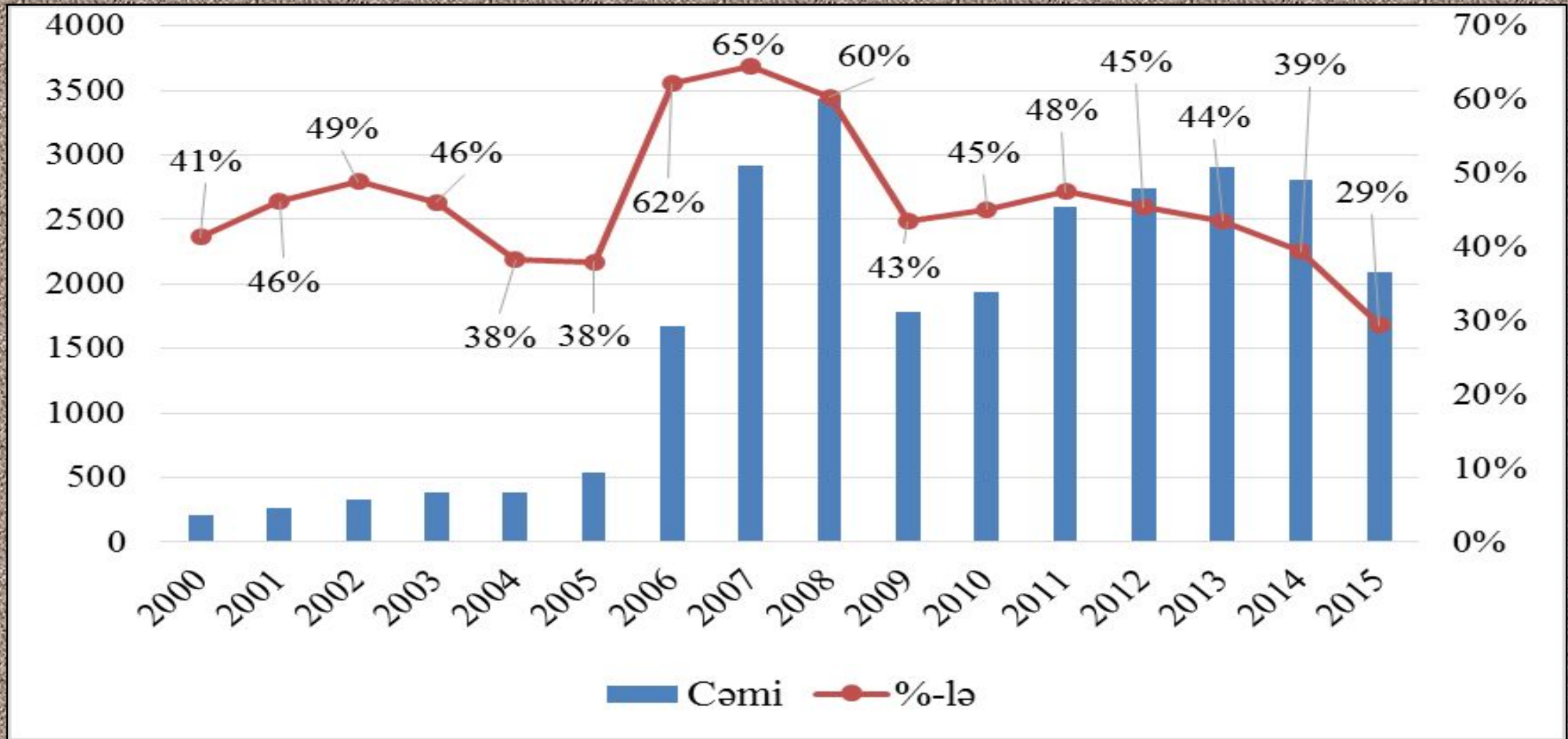
Büdcə gəlirlərinin formallaşmasında neftin rolu

ARDNF-dən birbaşa transferlərinin miqdarı (milyon AZN) və dövlət büdcəsində payı (%-lə)

Neft-qaz sektorundan vergi ödənişlərinin miqdarı (milyon AZN) və ümumi yığımnda payı (%-lə)

- ✓ 1 iyul 2018-ci ilə qədər **ARDNF-dən dövlət büdcəsinə 82.23 milyard AZN** həcmində birbaşa transfer həyata keçirilib.
- ✓ 2000-2015-ci illərdə 58.7 milyard AZN-lik **məcmu vergi ödənişlərinin 27 milyard AZN-i (və ya təxminən 46%-i) neft-qaz sektorunun** payına düşür.
- ✓ Azərbaycan dövlət büdcəsinin **2000-2017-ci illər üçün məcmu gəlirlərinin** həcmi təxminən **172 milyard AZN** olmuşdur.
- ✓ ARDNF-dən **birbaşa transferlərin miqdarı ilə (82.23 milyard AZN) neft-qaz sektorundan birbaşa vergi ödənişlərinin həcmi (2015-ci ilə qədər 27 milyard AZN) toplayıb məcmu büdcə gəlirlərinə bölsək 0.635 alarıq.**
- ✓ Hesablamamıza büdcə gəlirlərində öz əksini tapmayan **8.8 milyard manatlıq ARDNF tərəfindən əlavə xərcləri** də daxil etsək ($(82.23 + 27 + 8.8) / (172 + 8.8) = 0.652$) bu **nisbət 0.652 olacaq.**
- ✓ Başqa sözlə, 2016-2017-ci ildə neft sektorundan birbaşa vergi daxilolmalarının nəzərə alınmadığı bir hesablamada 2000-2017-ci illərdə Azərbaycanda büdcə gəlirlərinin ən azı 63-65%-i birbaşa olaraq neft-qaz sektorunun hesabına formalaşır.

Siyasətin variantları

1. ARDNF və neft sektorundan birbaşa vergi ödənişlərinin cəminin büdcə gəlirlərində payının yuxarı həddinin müəyyən olunması;
2. Neftin qiymətinə həssas qeyri-neft sektoru üzrə sahələrin müəyyənləşdirilməsi və vergi ödəyicilərinin neft faktoruna qarşı həssaslığının azaldılması istiqamətində əlavə tədbirlərin həyata keçirilməsi;
3. Qeyri-neft sektoru üzrə vergi bazasının genişləndirilməsi, vergidən yayınmanın minimallaşdırılması, vergi dərəcələrinin artırılması;
4. Büdcə xərclərinin həcmnin azaldılması fonunda effektivliyin artırılmasına yönəlmiş əlavə tədbirlərin həyata keçirilməsi;

Təkliflər

- Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi və tabeliyində olan müvafiq qurumlar hər il üçün büdcə təklifi hazırlanarkən empirik təhlil nəticələrinə istinad edərək hər bir xərc kateqoriyası üzrə nəzərdə tutulan xərcləmələrin zəruriliyi və gözlənilən iqtisadi effekti ilə bağlı elmi əsaslandırma təqdim etsin. Prosesin daha şəffaf olması üçün büdcə xərclərinin effektivliyi ilə bağlı empirik təhlillərin aparılması verilənlər bazasının təmin olunması şərti ilə müstəqil qurum və ya ekspertlərə həvalə olunsun.
- Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi və tabeliyində olan müvafiq qurumlar tərəfindən növbəti il üçün vergi gəlirlərinin miqdarı proqnozlaşdırılarkən hər vergi növü üçün, neft və qeyri-neft sektoru ayrıca götürülməklə mümkün iqtisadi şokların (neftin qiyməti və hasilat miqdarında kəskin dalğalanmalar, ölkə valyutasının məzənnəsində kəskin dalğalanmalar, və s.) daxilolmaların miqdarına təsiri empirik olaraq qiymətləndirilsin, proqnozlar təhlil nəticəsinə əsasən hazırlanılsın. Qeyri-neft sektorunun iqtisadi şoklara həssas istehsal sahələri müəyyən edilərək siyasət alternativləri hazırlanılsın. Orta və uzunmüddətli dövrdə qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artırılması, vergi bazasının genişləndirilməsi və yayınmaların minimallaşdırılması üçün xüsusi yol xəritəsi hazırlanılsın. Empirik təhlillərin aparılmasına müstəqil qurum və ekspertlər cəlb olunsun.

Təkliflər

- Növbəti il üçün dövlət büdcəsi layihəsinə rəy bildirən Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası büdcə gəlirlərinin proqnozlaşdırılan miqdarı və nəzərdə tutulan xərclərin effektivliyi ilə bağlı müvafiq qurumlardan empirik təhlil nəticələrinə əsaslanan arayışın verilməsini tələb etsin və verilən rəydə alternativ dəyərləndirmə aparılsın.
- Hər il üçün Azərbaycan Respublikasının Dövlət büdcəsi haqqında” Qanun layihəsinin müzakirəsini aparan Milli Məclis müvafiq qurumlardan fiskal dayanıqlığın mövcud vəziyyəti və təklif olunan büdcə zərfində bu məsələnin elmi əsaslandırması ilə bağlı arayış verilməsi müfəviq qurumlardan tələb etsin.
- Şəffaflığın təmin olunması məqsədiylə aparılan elmi əsaslandırma və empirik təhlillər ictimaiyyətlə paylaşılсын, tənqid və təkliflərə açıq olsun.

Sual, təklif və tövsiyyələr?

Diqqətiniz üçün təşəkkür edirəm...